

Broedvogels van Hackfort in 2019

Olaf Klaassen &
Michel Klemann

Sovon-rapport 2020/57

Broedvogels van Hackfort in 2019

Michel Klemann

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Vereniging
Natuurmonumenten

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2020

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten

Wijze van citeren: Klemann M. 2019. Broedvogels van Hackfort in 2019. Sovon-rapport 2019/57. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Illustratie omslag: Michel Klemann

Opmaak: John van Betteray, Sovon Vogelonderzoek Nederland

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon.

Inhoud

Samenvatting	2
1. Inleiding	3
2. Beschrijving van het gebied	4
3. Werkwijze	5
3.1. Methode & veldwerk	5
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens	5
3.3. Weersomstandigheden	5
4. Resultaten	7
4.1. Soorten en aantallen	7
4.2. Soortbesprekingen	8
4.3. Vergelijking met eerdere karteringen	17
5. Literatuur	19
Bijlagen	20
Bijlage 1. Aantalsvergelijking 1999-2013-2019	20
Bijlage 2. Soortkaarten inventarisatie 2019	21

Samenvatting

In het voorjaar van 2019 werd landgoed Hackfort geïnventariseerd op broedvogels in opdracht van Natuurmonumenten. Hierbij werd op basis van de BMP-methode in vijf rondes het gebied gekarteerd (Vergeer *et al.* 2016). De gemiddelde inventarisatietijd bedroeg 11,8 minuten per hectare. De broedvogelinventarisatie vond plaats in het kader van de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL). Daarnaast zullen de resultaten worden gebruikt voor de beheerevaluaties (kwaliteitstoetsen) van Natuurmonumenten.

In Hackfort (874 ha) werden in 2019 totaal 81 broedvogelsoorten met een totaal van 4.642 territoria vastgesteld.

Twaalf broedvogelsoorten staan op de Rode Lijst van bedreigde en/of karakteristieke vogelsoorten (Kleunen *et al.* 2017), te weten Ransuil, Torenavalk, Boomvalk, Wielewaal, Zwarte Mees, Boerenwaluw, Huiswaluw, Spotvogel, Grote Lijster, Grauwe Vliegenvanger, Nachtegaal en Huismus. Hackfort is in het verleden eerder op broedvogels geïnventariseerd, in 1987, 1999 en 2013 waarbij de grenzen van het geïnventariseerde gebied steeds anders waren. Daarnaast waren er verschillen in methode en werkwijze.

1. Inleiding

In het voorjaar van 2019 werd Hackfort (874 ha) geïnventariseerd op broedvogels. De inventarisatie werd uitgevoerd in opdracht van Natuurmonumenten en had ten doel om aantal en verspreiding van de broedvogelsoorten in kaart te brengen.

In dit rapport wordt verslag gedaan van de broedvogelinventarisatie. Digitale bestanden van de waarnemingen zijn terug te vinden in de databanken van Sovon en Natuurmonumenten.

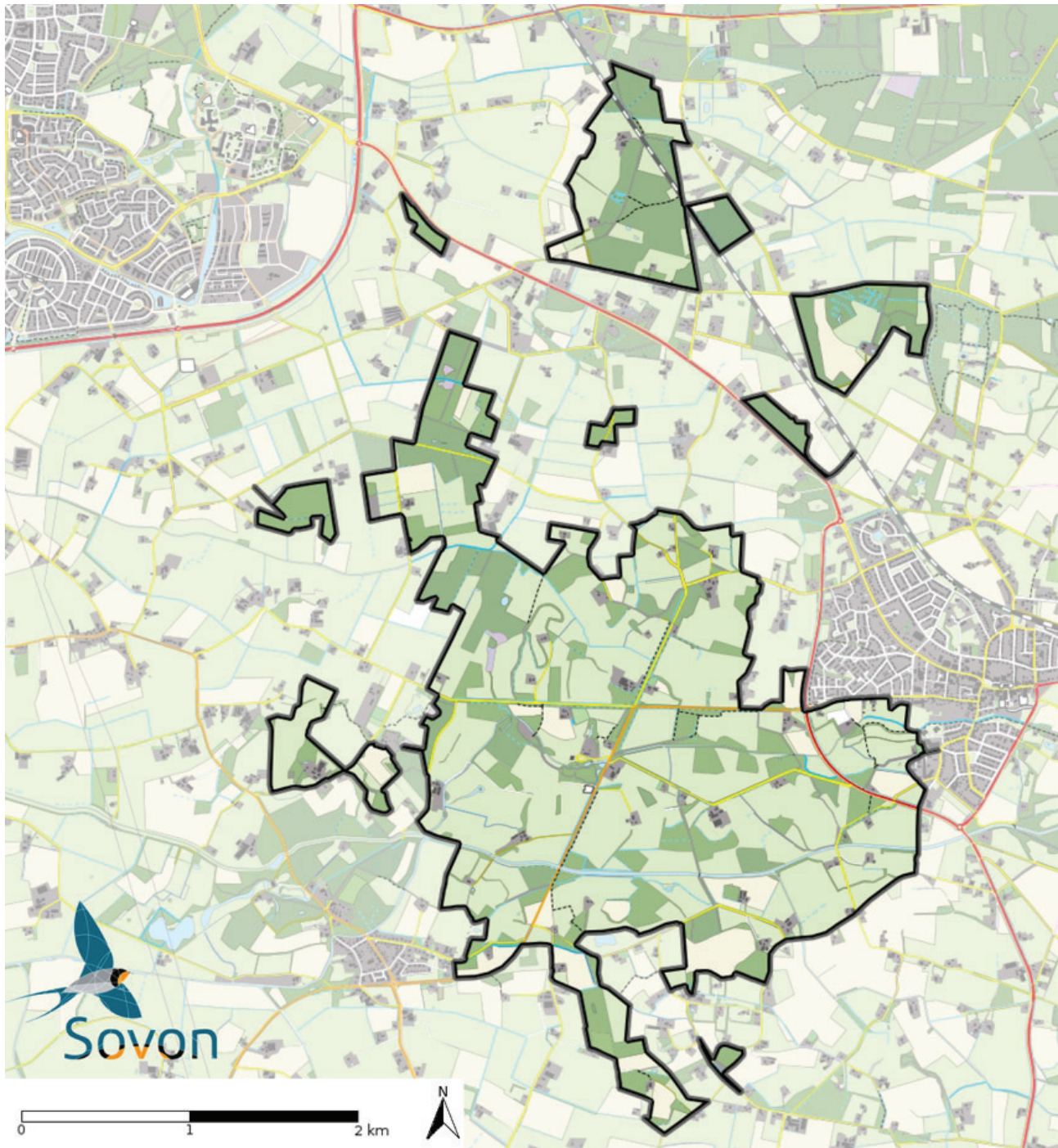

De watermolen van Hackfort, 10 april 2019.

2. Beschrijving van het gebied

Landgoed Hackfort bij Vorden GI is sinds 1981 in bezit van Natuurmonumenten. Het landgoed bestaat uit een verspreide bospercelen, houtwallen, een aantal (woon)-boerderijen met forse erven, graslanden, akkers, wegen en lanen met vaak oude bomenrijen. Het gebied wordt doorsneden door de watergangen Baakse Beek en Veengoot. De graslanden en akkers

hebben een agrarische bestemming. Bossen bestaan voor het overgrote deel uit loofhout, soms vermengd met verspreide naaldbomen. Veel bossen hebben een dichte ondergroei van adelaarsvaren en bramen. De houtwallen, bomenlanen en bosstroken bestaan uit loofhout met veel hazelaar als ondergroei.

Figuur 1. Ligging van Hackfort en begrenzing van het 874 ha grote onderzochte gebied (zwart omlijnd).

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

De broedvogelinventarisatie dient als één van de toetsingsinstrumentaria voor het gevoerde beheer. Met het vastleggen van de verspreiding en de aantallen van de verschillende broedvogelsoorten wordt informatie verkregen over de verspreiding, aantalsontwikkelingen, effecten van het gevoerde beheer en de huidige toestand van de verschillende gebiedsdelen als leef- en broedgebied voor vogels. Hierbij ligt het accent op de kartering van de zeldzame, schaarse, bedreigde en karakteristieke broedvogelsoorten. Het gaat hierbij om de zogenaamde Rode Lijstsoorten (Kleunen *et al.* 2017) en soorten die van belang zijn binnen de subsidieregeling SNL. Het inventarisatiegebied bedroeg 754 hectare. Het voorkomen van vogels in het gebied is niet gebonden aan eigendomsgrenzen. Alleen door de “uitgeknipte” erven, waterwegen, lanen en wegen mee te nemen in de inventarisatie, kan er een beeld worden gevormd van de vogelpopulatie. De nieuwe buitengrens van het geïnventariseerde gebied die daardoor ontstaan is, had een oppervlak van 874 hectare. Wanneer deze uitgeknipte gebieden buiten beschouwing gelaten zouden zijn, zouden bij deze inventarisatie vrijwel alle watervogels ontbreken en evenals een groot aantal territoria van met name holenbroeders in de oude lanen.

De broedvogels zijn geïnventariseerd op basis van de BMP-A methode (Vergeer *et al.* 2016). In het voorjaar zijn in de periode 9 maart tot en met 5 juli vijf ronden gelopen om territoria in kaart te brengen.

In totaal werd 172 uur en 20 minuten) besteed aan het veldwerk. Uitgaande van 874 ha komt dit gemiddeld neer op 11,8 minuten/ha (zie tabel 1). veldwerk. Uitgaande van 874 ha komt dit gemiddeld neer op 11,8 minuten/ha (zie tabel 1).

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen ingevoerd op een tablet, waarbij voor iedere waarneming soort, locatie, tijdstip en broedcode zijn vastgelegd en vervolgens is de verzamelde data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij gebruik is gemaakt van criteria die vanwege het kleinere aantal bezoeken, licht afwijken van de standaard BMP-criteria, Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar resultaten zijn door de karteerder goed gecontroleerd. De clustercriteria zijn bijgesloten als meta-data bij de verspreidingskaarten.

3.3. Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Tabel 2 geeft een globale indruk van de omstandigheden gedurende het broedseizoen 2019. Tijdens de bezoeken waren de weersomstandigheden overwegend gunstig.

Tabel 1. Data en tijden van veldbezoeken aan het onderzoeksgebied in 2019.

Teldatum	Starttijd	Eindtijd	Teldatum	Starttijd	Eindtijd
9-mrt	11:45	14:45	11-mei	07:30	16:00
12-mrt	10:45	13:55	29-mei	07:05	14:00
18-mrt	08:15	15:00	31-mei	07:30	15:00
19-mrt	06:25	13:55	1-jun	07:10	12:10
20-mrt	08:20	15:10	2-jun	02:30	04:50
21-mrt	06:50	12:55	2-jun	04:50	09:40
7-apr	07:55	13:15	7-jun	07:30	11:30
9-apr	07:45	16:05	9-jun	08:35	12:55
10-apr	07:45	16:20	10-jun	06:20	11:40
11-apr	08:00	16:20	15-jun	09:00	10:00
12-apr	07:55	15:00	25-jun	03:15	04:55
29-apr	10:35	14:30	25-jun	05:10	09:10
1-mei	08:50	15:25	27-jun	08:20	12:45
2-mei	06:50	12:20	30-jun	06:30	11:30
9-mei	08:15	15:10	3-jul	08:45	11:30

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren per maand en hoeveelheid neerslag) in de periode maart-juni, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor het langjarig gemiddelde over de periode 1981-2010.

	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2019	Ref	2019	Ref	2019	Ref
Maart	8,0	6,2	129	125	94	68
April	10,9	9,2	241	174	27	44
Mei	11,7	13,1	223	213	33	61
Juni	18,1	15,6	266	201	82	68
Juli	18,8	17,9	231	211	49	81

Na een wederom zachte winter (zesde op rij) was maart 2019 zeer zacht en zorgde mede voor een zeer zachte winter (Hellmanngetal 12,1), goed voor een plaats in de top tien zachtste winters sinds 1901.

De maand verliep nat en met een normale hoeveelheid zon, maar kende twee gezichten. De eerste 18 dagen was het onstuimig met regelmatig veel wind en neerslag. De temperatuur bleef hierbij op de meeste dagen boven normaal. Vanaf de 19^e werd het rustig weer, waarbij de temperatuur 's nachts een enkele keer onder het vriespunt kwam, verder bleven de temperaturen over het algemeen boven normaal. De maand verliep nat, maar vrijwel alle neerslag viel in de eerste 18 dagen van de maand. Vooral op 10 en 11 maart, tijdens de eerste storm in ruim een jaar, viel veel neerslag. Vanaf de 19^e bleef het grotendeels droog.

April 2019 was zeer zacht en kwam op een zevende plaats in de lijst van zachtste aprilmaanden sinds 1901. De maand verliep met een sterk wisselend weerbeeld, waarbij enkele koude dagen met (winterse) buien werden afgewisseld door zonnige perioden met zomers warme dagen. Op 7 april steeg het kwik in een groot deel van het land tot 20 °C of meer. Het koudst was het in de periode van 11 tot en met 14 april, met 's nachts landinwaarts op veel plaatsen lichte vorst. Op de 13^e vielen er lokaal winterse buien, met vooral in het noorden en oosten ook (natte) sneeuw. Halverwege de maand begon een lange periode met overwegend droog, zonnig en warm weer. Deze warmte werd op 24 april weer verdreven door een koufront met zware onweersbuien in het oosten en noordoosten, waarna er weer een koeler en meer wisselvallig weertype aanbrak. Het grootste deel van de maand was het echter (overwegend) droog. Door het buiige karakter van de neerslag waren de ruimtelijke verschillen weer groot; de hoeveelheden liepen uiteen van 15-25 mm in het IJsselmeergebied tot 30-45 mm in delen van het westen en noorden. April was verder een zeer zonnige maand. Vooral de periode van 7-23 april was erg zonnig.

Mei 2019 was koel, droog en vrij zonnig. Hiermee kwam een einde aan een reeks van maanden met een bovengemiddelde temperatuur vanaf maart 2018. De eerste decade verliep koel onder invloed van een hardnekkige noordelijke stroming. De temperatuur kwam hierbij in het oosten van het land 's nachts op meerdere dagen onder het vriespunt. Na de eerste decade werd het droog en zonnig weer, maar duurde het nog tot de 18^e voor de eerste warme dag (+20°C) genoteerd kon worden. De warmte was van korte duur, 19 mei werd de warmste dag van de maand in het oosten van het land afgesloten met onweersbuien met lokaal wateroverlast tot gevolg. De laatste dagen van de maand verliepen wisselvallig, met wederom grote verschillen in neerslag.

Juni 2019 was extreem warm (warmste juni sinds 1901), nat en zeer zonnig. Juni begon warm en op de 2^e werd in de Bilt de eerste tropische dag van het zomerseizoen genoteerd. Daarna volgde een wisselvallige periode met temperaturen rond normaal die tot halverwege de maand duurde. Daarna werd het zomers warm, met op 25 juni temperaturen tot rond 35°C in het oosten en zuidoosten. Met gemiddeld over het land 82 mm neerslag tegen normaal 68 mm verliep de maand nat. De neerslag was wederom ongelijk over het land verdeeld. In het oosten was het droger dan normaal, in de Achterhoek en Twente viel plaatselijk niet meer dan 25-30 mm. In het westen en midden viel ongeveer twee keer zoveel neerslag als normaal, met in Noord-Holland plaatselijk meer dan 150 mm. Deze neerslagverdeling wijkt af van een normale juni maand, waar het aan de kust droger is dan in het binnenland. Maar omdat de buien en regen deze maand vooral over het westen trokken, was het nu omgekeerd. De combinatie van een natte en tevens zonnige maand trad op doordat de neerslag vooral viel tijdens relatief kortdurende (vaak zware) buien waardoor de totale neerslagduur kleiner dan normaal was (landelijk gemiddeld 28 uur tegen 42 uur normaal). Op 4 juni werd plaatselijk flinke schade aangericht door zware windstoten en op 8 juni stond er aan de kust een stormachtige westenwind met in de kustprovincies zware windstoten.

4. Resultaten

4.1. Soorten en aantallen

In 2019 werden er in totaal 81 soorten broedvogels vastgesteld (tabel 3). Van de broedvogelsoorten komen er 12 voor op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde vogelsoorten in Nederland (Kleunen *et al.* 2017): Ransuil, Torenvalk, Boomvalk, Wielewaal,

Zwarte Mees, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Spotvogel, Grote Lijster, Grauwe Vliegenvanger, Nachtegaal en Huismus. Van alle broedvogelsoorten is de verspreidingskaart opgenomen in bijlage 2.

Tabel 3. Broedvogelsoorten, aantallen en dichtheden in Hackfort (874 ha) in 2019.

Soort	territoria	N/100 ha	Soort	territoria	N/100 ha
Grauwe Gans	52	5,9	Koolmees	362	41,4
Knobbelzwaan	3	0,3	Boerenzwaluw*	3	0,3
Nijlgans	2	0,2	Huiszwaluw*	14	1,6
Mandarijneend	1	0,1	Staartmees	39	4,5
Krakeend	3	0,3	Fitis	26	3,0
Wilde Eend	37	4,2	Tjiftjaf	277	31,7
Kuifeend	9	1,0	Kleine Karekiet	17	1,9
Fazant	7	0,8	Bosrietzanger	1	0,1
Dodaars	2	0,2	Spotvogel*	1	0,1
Ooievaar	1	0,1	Zwartkop	454	51,9
Wespendief	3	0,3	Tuinfluiter	99	11,3
Sperwer	1	0,1	Braamsluiper	1	0,1
Havik	3	0,3	Grasmus	38	4,3
Rode Wouw	1	0,1	Vuurgoudhaan	4	0,5
Buizerd	22	2,5	Goudhaan	19	2,2
Waterhoen	3	0,3	Winterkoning	291	33,3
Meerkoet	32	3,7	Boomklever	123	14,1
Scholekster	1	0,1	Boomkruiper	182	20,8
Kievit	1	0,1	Spreeuw	243	27,8
Houtsnip	3	0,3	Merel	231	26,4
Holenduif	49	5,6	Zanglijster	40	4,6
Houtduif	236	27,0	Grote Lijster*	19	2,2
Turkse Tortel	1	0,1	Grauwe Vliegenvanger*	35	4,0
Kerkuil	1	0,1	Roodborst	305	34,9
Bosuil	12	1,4	Nachtegaal*	1	0,1
Ransuil*	1	0,1	Bonte Vliegenvanger	2	0,2
Middelste Bonte Specht	16	1,8	Zwarte Roodstaart	3	0,3
Kleine Bonte Specht	4	0,5	Gekraagde Roodstaart	39	4,5
Grote Bonte Specht	86	9,8	Huismus*	64	7,3
Zwarte Specht	4	0,5	Heggenmus	65	7,4
Groene Specht	17	1,9	Grote Gele Kwikstaart	1	0,1
Torenvalk*	1	0,1	Witte Kwikstaart	14	1,6
Boomvalk*	1	0,1	Boompieper	2	0,2
Wielewaal*	3	0,3	Vink	382	43,7
Gaai	50	5,7	Appelvink	23	2,6
Ekster	31	3,5	Goudvink	12	1,4
Kauw	19	2,2	Groenling	7	0,8
Zwarte Kraai	72	8,2	Putter	5	0,6
Zwarte Mees*	1	0,1	Geelgors	37	4,2
Kuifmees	6	0,7			
Glanskop	20	2,3	Soorten	81	
Pimpelmees	343	39,2	Territoria	4642	

4.2. Soortbesprekingen

In deze paragraaf worden bij de broedvogelsoorten uit 2019 een korte toelichting gegeven. Deze toelichting op broedbiologie en biotoopkeuze spitst zich toe op soorten met een bijzondere beschermingsstatus (Rode Lijst) en voor het gebied karakteristieke soorten.

Grauwe Gans N=52

Grauwe Ganzen hielden zich vroeg in het broedseizoen vooral op lang de Hackfortse Beek en Veengoot. Naast een enkel gevonden gepreedeerd ei en enkele alarmerende vogels wees er weinig op succesvol broeden. Vanwege vermeende landbouwschade werden op Hackfort de nesten van Grauwe Ganzen nesten behandeld en vogels door middel van afschot beheerd.

Knobbelzwaan N=3

Alleen in Veengoot en in het verlengde daarvan, het Stroomkanaal van Hackfort, hielden zich Knobbelzwanen op. Het ging om drie aanwezige paren waarvan twee paar een nest hebben gebouwd. Het nest in de Veengoot is waarschijnlijk door menselijk handelen mislukt. In juni waren de vogels opeens volledig in paniek toen ik langs de Veengoot liep. Door ervaring doodsbang geworden van mensen en eieren/jongen ontbraken. Het paar in het Stroomkanaal zwom daar op 30 juni met drie jongen rond.

Nijlgans N=2

Met drie paar is de Nijlgans een schaarse broedvogel. Alarmerende vogels wezen wel op de aanwezigheid van nesten, maar er is er geen gevonden, noch zijn er jongen waargenomen.

Mandarijneend N=1

In het door bos omzoomde deel van de Baakse Beek werd op 9 mei een stiekem wegzwemmend mannetje Mandarijneend gezien. Later die dag was die weer terug gezwommen naar dezelfde locatie. Alles wees op een wakend mannetje. Voor Mandarijneenden is dit een zeer geschikte broedlocatie maar ze zijn zo moeilijk te vinden in de broedtijd. 's Winters, wanneer de vogels zich verzamelen, vallen ze iets meer op. De Baakse Beek bij Vorden en de slotgracht van Kasteel Vorden, iets ten oosten van het inventarisatiegebied, zijn vaste overwinteringsplaatsen van een handvol Mandarijneenden.

Krakeend N=3

Drie paar werden gevonden; één in het Stroomkanaal van Hackfort en verder naar het oosten twee paar in de Veengoot. De Krakeend is een nieuwkomer onder de broedvogels hier.

Broedvogelaantallen en verspreiding nemen overal in Nederland toe.

Wilde Eend N=37

Overall waar water is werden Wilde Eenden aangetroffen, maar ze houden zich vooral op in en langs de oost-west lopende Baakse Beek – Hackfortse Beek. Hier is langs de oevers veel dekking door bomen en bos.

Kuifeend N=9

Kuifeenden houden meer van het open, en wat diepere water met uitzicht. Bij gevaar kunnen ze dan wegzwemmen, onderduiken of op tijd het luchtruim kiezen. Verspreid langs de gehele Veengoot werden negen paar Kuifeenden aangetroffen.

Fazant N=7

De aanwezigheid van Fazanten in wat tegenwoordig toch wel ongeschikt broedgebied is, duidt mogelijk op illegale uitzetacties. Het loslaten van Fazanten voor de jacht is verboden, maar lijkt in de Achterhoek helaas nog een “normaal” verschijnsel. Aan de zeven territoria is daarom ook weinig ecologische waarde toe te kennen.

Dodaars N=2

Langs de Vordense Beek bevond zich een paar in de vrij nieuw gegraven inham langs de beek. Een tweede paar werd gevonden in een grote gegraven amfibieënpoel. Hier zijn ook grote jongen gezien. Deze poel is al enkele jaren een vaste broedplaats voor Dodaarzen. Net buiten het inventarisatiegebied in de nieuwe poel langs de Riethuisweg bevond zich ook een paar. In de voor Dodaarzen te strakke beeksystemen zitten ze alleen buiten het broedseizoen. Dat een kleine inham al voldoende kan zijn voor een broedpaar laat het territorium bij de Vordense Beek mooi zien.

Ooievaar N=1

In een gekapt populierenbos, waar een dode boom was blijven staan, zit al een paar jaar een mooi nest. Ook in 2019 is hierop succesvol gebroed en werden twee jongen grootgebracht.

Wespendief N=3

Hackfort en omgeving is een goed gebied voor Wespendieven. Probleem is “vind ze maar eens”... Het vaststellen van territoria en het vinden van nesten is een tijdrovende klus. Met hulp van regionale vogelaars kreeg ik info over twee nestvondsten. Verder werd er nog een territorium gehonoreerd. Niet helemaal duidelijk is of het hier echt gaat over een derde paar of om een cluster van losse waarnemingen.

Sperwer N=1

De Sperwer is een zorgenkindje aan het worden. Broedvogelaantallen nemen overal af en nesten zijn steeds moeilijker te vinden. In bijna alle uithoeken van het gebied zijn wel Sperwers gezien, maar vaste plukplaatsen, nesten of territoriale waarnemingen bleven op één nestvondst na uit.

Havik N=3

Van Havik zijn drie nesten gevonden. Aan intensieve nestcontrole is niet gedaan dus hoe succesvol deze nesten zijn geweest is niet bekend.

Rode Wouw N=1

Net als in 2018 kwam ook in 2019 een Rode Wouw tot broeden. Het nest bevond zich op ongeveer 400 meter afstand van het nest waar ze een jaar eerder op zaten. Drie jongen vlogen uit (mededeling Stef van Rijn). Veelvuldig werd gefoerageerd langs de hoogspanningsmasten bij Zutphen, op net gemaaide grasakkers en 's ochtends vroeg werd er in het agrarisch gebied langs de wegen gevlogen; mogelijk zoekend naar verkeersslachtoffers. De actieradius van de Rode Wouwen was behoorlijk groot met een straal van zeker een kilometer of 4-5 vanaf het nest. De aantallen broedende Rode Wouwen in Nederland neemt toe. In 2019 vonden tien broedgevallen plaats waarbij negen paar succesvol jongen grootbrachten (van Rijn & Zekhuis, 2019).

Buizerd N=22

Met 22 paar is de Buizerd de meest algemene roofvogel in het gebied. De aantallen liggen hier al jaren hoog. Veel meer Buizerds kunnen er niet meer bij. Landelijk neemt de populatie nog licht toe als gevolg van het bezetten van nieuwe broedplaatsen in de voorheen de marginale gebieden.

Waterhoen N=3

Waterhoentjes zijn er wel, maar het zijn er niet veel en ze zijn ook nog eens onopvallend. Het is altijd even zoeken en goed opletten door ver voor je uit te kijken langs de beken en opletten op roepende of alarmerende vogels in de dichte vegetatie. Uiteindelijk kwamen er zo drie paar op de kaart; één paar in de Vordense Beek; één in de Veengoot en een paar in een kleine poel vlak bij Wichmond bij de Baakse Weg.

Meerkoet N=32

Meerkoeten houden van open water. In heel kleine poeltjes zitten ze niet. Alleen in de grootste kikkerpoelen van het gebied zit soms een solitair paar, maar het gros van de Meerkoeten zit in het bekensysteem die het inventarisatiegebied doorkruisen. Van de 32 territoria bevonden zich er 15 in de drie kilometer lange Veengoot/Stroomkanaal van Hackfort

(5 pr./km) en tien paar in de 3,5 kilometer Baakse Beek/Hackfortse Beek (2,8 pr./km). De Veengoot/Stroomkanaal van Hackfort is vanwege de grotere diepte, minder bos langs de oever, de aanwezigheid van meer oevervegetatie en de grotere breedte van het water geschikter om te broeden.

Scholekster N=1

Het enige territorium van de Scholekster bevond zich op een maisakker aan de rand van Vorden. De intensief gebruikte agrarische gebieden in en rond Hackfort zijn tegenwoordig ongeschikt als broedgebied voor weidevogels.

Kievit N=1

Afgegraven agrarische percelen kunnen in de beginjaren nog wel eens weidevogels als Kievit of Scholeksters huisvesten, maar wanneer het om kleine oppervlakten gaat houden ze hier uiteindelijk geen stand. Een paar Kieviten deed een poging op het afgegraven perceel bij de Beckenstraat, maar dat is mede door de droogte niets geworden.

Houtsnip N=3

Het aantal van drie territoria viel wat tegen. Mogelijk dat het er in wat nattere jaren meer kunnen zijn. In de maanden april en mei liep het neerslagtekort snel op waardoor sloten, greppels en de drasse delen in het bos krakend droogvielen.

Holenduif N=49

Holenduiven voelen zich wel thuis in Hackfort. Op de agrarische bedrijven vinden ze voedsel en er wordt onder de golfplaten gebroed en anders is er altijd wel een oude nabij gelegen bosrand met oude bomen waar wel een leegstaand hol te vinden is. Voor het vasthouden van een geschikte nestlocatie moeten Holenduiven op veel plaatsen in het land concurreren met Kauwen. Daar hebben ze op Hackfort weinig last van. De verspreiding is ruim met een duidelijke concentratie van territoria rondom kasteel Hackfort zelf.

Houtduif N=236

Met ruim meer dan 20 territoria per 100 ha is de dichtheid Houtduiven hoog. Hackfort bestaat ook vooral uit voedselrijk en relatief vochtig bos. In de veel drogere en arme bossen op de hoge zandgronden en in de duinbossen worden deze dichtheden niet meer gehaald. Met name de dichtheid op Starink is hoog.

Turkse Tortel N=1

Dit duifje van verstedelijkte gebieden bleek amper aanwezig op Hackfort. Met al die aanwezige erven zou je meer Turkse Tortels verwachten maar dat bleek niet zo te zijn. In de bebouwing van Vorden of

Wichmond is het wel een algemeen voorkomende broedvogel.

Kerkuil N=1

Van de Kerkuil als typische erfsoort die ook nog eens behoorlijk stil aanwezig kan zijn, werd maar één territorium gevonden. Vermoedelijk zitten er heel wat meer, maar voor een compleet overzicht moet de uilenwerkgroep geraadpleegd worden. In hetzelfde gebied waren in 2013 vijf territoria aanwezig (van Rijn *et al.* 2015).

Bosuil N=12

Terwijl in het noordelijk deel volop Bosuilen werden gevonden, bleef het in de zuidelijke helft stil. Ongetwijfeld zitten daar ook Bosuilen, maar door de beperkte tijd is aantal en verpreiding van de territoria waarschijnlijk onvolledig gebleven.

Ransuil* N=1

In het bosperceel langs de Zutphense weg richting Vorden werden op 2 juni drie bedelende jonge Ransuilen gehoord. Dit was de enige waarneming in het inventarisatiegebied dit jaar. Ransuilen zijn de laatste decennia enorm afgenomen. De landelijke populatie zit momenteel op een laag niveau en lijkt de laatste 15 jaar redelijk stabiel op dit lage niveau te blijven zitten. (Boele *et al.* 2019)

Middelste Bonte Specht N=16

Het aantal en de verspreiding van de Middelste Bonte Specht was toch wel een verrassing. Binnen de begrenzing van het inventarisatiegebied bevonden

Nest Middelste Bonte Specht, 3 juni 2019.

zich 16 territoria en net buiten de grenzen werden er nog eens vijf gevonden. Na de start in 1995 is er sprake geweest van een explosieve toename welke vooralsnog zonder hapering doorgaat (Sovon 2018). Die toename in Nederland is voorlopig niet gestuit. Landelijk gaat het momenteel al om meer dan 1.000 broedparen. Hackfort zit nu vermoedelijk wel zo'n beetje aan z'n maximum, maar meer verrassingen zijn bij de Middelste Bonte niet uitgesloten.

Kleine Bonte Specht N=4

Vier territoria werden vastgesteld in 2019. In hetzelfde gebied werden in 2013 nog 17 territoria gevonden (van Rijn *et al.* 2015). Het is niet duidelijk waarom deze aantallen in de slechts zes jaar tijd zoveel van elkaar verschillen. Waarschijnlijk een combinatie van verschillen in onderzoeksintensiteit en een daadwerkelijke afname, deze soort staat bekend als een moeilijk te karteren soort met een relatief lage trefkans.

Grote Bonte Specht N=86

Aantal en verspreiding van de Grote Bonte Specht op Hackfort is ruim. Het is de algemeenste specht in Nederland met tevens de grootste verspreiding. In de meeste bossen en bosjes met oude bomen kom je ze tegen.

Zwarte Specht N=4

Vier paar Zwarte Spechten werden er gevonden. Drie paar waren het hele seizoen aanwezig. Van het vierde paar in het opengezaagde bos langs de Baakse Beek – Baakseweg, werd ondanks intensief zoeken na 11 april niets meer vernomen.

Groene Specht N=17

Met 17 paar kan de soort zich goed handhaven op Hackfort. De verspreiding is erg regelmatig met een tweetal territoria vlak bij elkaar nabij kasteel Hackfort. De verspreiding is vergelijkbaar met 2013.

Torenavalk* N=1

Net als in 2013 zat binnen de begrenzing van het getelde gebied slechts één Torenavalk en ook nog eens in dezelfde nestkast langs de Lindense Laak. Torenavalken hebben het niet meer zo op met bosgebieden, dus veel meer ruimte voor dit valkje is er eigenlijk niet binnen Hackfort.

Vanwege een halvering van de populatie de laatste 50 jaar, staat de Torenavalk tegenwoordig op de Rode Lijst (Kleunen *et al.* 2017). Die afname speelt zich af op Europese schaal en mede een gevolg van de intensivering van landbouw.

Boomvalk* N=1

Alleen op het Starink werd nog een paar Boomvalken vastgesteld. Het aantal waarnemingen bleef ook heel

beperkt. Het gaat niet al te goed met deze roofvogelsoort in Nederland en staat daarom nog steeds op de Rode Lijst (Kleunen *et al.* 2017).

Wielewaal* N=3

Met nog slechts drie paar gaat het in Hackfort niet goed met de Wielewaal. Vergeleken met 1987 (Vogel 1988) en met 2013 (van Rijn *et al.* 2015) heeft er duidelijk een afname plaatsgevonden. De afname komt door verdroging van bossen en is waarschijnlijk ook gecorreleerd aan een afname van voedsel door het instorten van insectenpopulaties.

Gaai N=50

De Gaai is een algemene broedvogel met een ruime verspreiding die overal in de boscomplexen en brede houtwallen voorkomt. Landelijk is de populatie erg stabiel (Boele *et al.* 2019) en in Hackfort lijkt dat niet anders te zijn.

Ekster N=31

In de uitgestrekte boscomplexen van Nederland zijn Eksters vrijwel verdwenen. Door de openheid en de aanwezigheid van de verpreide bebouwing, zijn ze nog redelijk aanwezig op Hackfort. Rondom de broedplaatsen van de belangrijkste predator Havik komen ze niet voor. Daar zijn grote gaten in de verspreiding ontstaan.

Kauw N=19

Met nog maar 19 territoria heeft er een duidelijke afname plaatsgevonden de afgelopen decennia. Er zijn nog maar een vier locaties waar clusters van enkele broedparen te vinden zijn; vier in het bosje langs de Zutphenseweg bij Vorden; acht in bosje hoek Strodijk/Kruisdijk; drie langs de Baakseweg ter hoogte van Kasteel Hackfort en nog een drietal langs de Riethuisweg. Ten opzichte van 2013 zijn de aantallen achteruitgegaan.

Zwarte Kraai N=72

Zwarte Kraaien hebben met 72 territoria een ruime verspreiding. Hackfort is ook een ideaal kraaiengebied met overal hoge bomen om te broeden, bosjes ver van de weg omringd door graslanden en akkers waar ze kunnen foerageren.

Zwarte Mees* N=1

De Zwarte Mees en de Matkop zijn vooralsnog enige mezen die momenteel op de Rode Lijst staan (Kleunen *et al.* 2017). Door het omvormen van voor-malige sparrenbossen en andere naaldhoutbosjes tot een natuurlijker bos met loofhout neemt het areaal broedgebied voor de Zwarte Mees af. Door de droogtes in 2018 en 2019 hebben grote hoeveelheden naaldbomen het loodje gelegd, dat gecombineerd met afname van prooidieren zou zomaar een eind

kunnen maken aan Zwarte mezen in Hackfort. In en langs de randen van het gebied is nog een enkeling aanwezig, maar die kunnen straks ook zomaar verdwenen zijn.

Kuifmees N=6

Net als Zwarte Mees is de Kuifmees sterk gebonden aan naaldbossen. Zwarte Mezen hebben een groot territorium en kunnen sommige jaren ook massaal op trek gaan. Daarentegen zijn Kuifmezen uiterst honkvast. Een Kuifmees tegenkomen buiten zijn broedgebied is een zeldzaamheid. Net als de Zwarte Mees is ook deze mees ten opzichte van 2013 afgenomen. Vijf van de zes territoria bevonden zich in het noordelijke inventarisatiegebied; Starink en de bossen ten oosten daarvan. In het zuidelijk deel van het inventarisatiegebied bevond zich één territorium. In 2013 werden er hier nog vijf territoria vastgesteld. (van Rijn *et al.* 2015). Door de sterfte van naaldbomen als gevolg van de droogte in 2018 en 2019 ziet de toekomst op Hackfort er voor de Kuifmees niet rooskleurig uit.

Glanskop N=20

Deze mees van oude bossen heeft zich nog op redelijk niveau kunnen handhaven, maar ook hier, wanneer de verspreidingskaarten van 1987, 2013 en 2019 naast elkaar worden gelegd, is een duidelijke afname van aantal en verspreiding te zien.

Matkop* N=0

De Matkop is pas recent een Rode Lijstsoort geworden die op Hackfort in 2019 geheel ontbrak. Niet één waarneming werd er meer gedaan. De landelijke BMP-indexen laten sinds 1990 een constant dalende lijn zien (Boele *et al.* 2019). In 1987 was de Matkop op Hackfort nog een normale broedvogel. De aantallen toen waren even hoog als die van de Glanskop, maar die aantallen zijn in de jaren daarna veel sneller gedaald dan bij de Glanskop.

De "Hackfort-inventarisatie (incl. Het Waliën)" in 1999 van 1.497 ha (Ottens 2000), leverde toen nog 2,9 territoria per 100 hectare op. Bij de inventarisatie in 2013 van 1.890 hectare (van Rijn *et al.* 2015) lag dit op 1,4 territoria per 100 hectare. Als deze ontwikkeling zo doorgaat kan de Matkop zich straks scharen in het Nederlandse lijstje van Patrijs, Grutto, Zomertortel, Grote Karekiet. Soorten die niet meer tot de normale broedvogels zullen behoren.

Pimpelmees N=343

De Pimpelmees is met 343 territoria overal waar bebouwing, bosjes en bossen zijn een algemene broedvogel. Alleen Koolmees, Vink en de Zwartkop zijn op Hackfort talrijker als broedvogel.

Langs de beek tussen Hoekendaalseweg en Kruisdijk zijn alle oude klimopvegetaties afgezaagd, 12 maart 2019.

Deze heel oude klimop langs de Deldenseweg staat er nog, maar voor hoe lang? 20 maart 2019.

Koolmees N=362

De Koolmees staat met 362 territoria (41,4 territoria per 100 ha), na Zwartkop en Vink, op de derde plaats qua talrijkheid. De soort is weining kritisch qua nestgelegenheid, zaad en insecteneter tegelijk en dat zorgt allemaal voor een flinke populatie, die recent wel licht afneemt.

Boerenwaluw* (N=3)

Boerenwaluwen zijn onderteld. Om die goed te tellen moet je de schuren, huizen en stallen in het gebied langs. Daarvoor was in deze inventarisatie geen tijd. Boerenwaluwen zijn ruim vertegenwoordigd, maar met de criteria van "paar, territoriaal gedrag en/of nestvondst" komen de broedvogelaantallen niet boven water.

Huiszwaluw* (N=14)

Wat voor Boerenzwaluwen geldt, is ook van toepassing op de Huiszwaluw. Niet op alle erven en bebouwing is een rondje gelopen om te zien wat er onder de dakranden hing. Aan de zang van deze soort en die van de Boerenzwaluw heb je niet veel als karteerder.

Staartmees N=39

Staartmezen komen redelijk verspreid voor. Net als veel andere vogelsoorten als lijsters, Houtduif, Boomkruiper, Winterkoning e.d. bouwen Staartmezen graag hun nesten in de dichte vegetatie van klimop. Helaas worden overal op Hackfort en omgeving de klimopvegetaties van de bomen afgezaagd. Het is de karteerder totaal onduidelijk waarom één van de belangrijkste vegetatiestructuren die er in deze bossen te vinden zijn, hier op zo'n grote schaal hardnekkig verwijderd worden.

Fitis N=26

Met slechts 26 territoria lijken de aantallen de laatste jaren achteruit gegaan. Deze afname is niet terug te vinden in de landelijke BMP-trends (Boele *et al.* 2019) In het zuidelijke deel van het inventarisatiegebied werden in 2013 nog 27 territoria gevonden; in 2019 bleef dit aantal hier steken op 15. Dit is bijna een halvering in aantal. De sterke uitbreiding van adelaarsvarens en de droogte van 2019 zou een oorzaak van deze afname kunnen zijn, maar op Hackfort is de recreatie de laatste jaren ook sterk toegenomen. Er zijn relatief veel loslopende honden, de paden breed en de berm van de paden worden regelmatig gemaaid en struweel langs de paden wordt veelvuldig omgezaagd of geklepeld waardoor geschikte habitat minder voor handen is. Het afnemen van de insectenpopulaties zal waarschijnlijk ook niet helpen, waarmee een afname te verklaren valt.

Tjiftjaf N=277

De Tjiftjaf is met meer dan 30 territoria per 100 hectare landschap, een algemene broedvogel in alle bossen en bosjes en staat wat betreft talrijkheid op de zevende plaats.

Kleine Karekiet N=17

Kleine Karekieten werden alleen gevonden in de overjarige rietvegetaties. Twee territoria werden aangetroffen in twee verschillende poelen, drie langs de Lindense Laak en twaalf in de handvol rietpollen langs de Veengoot.

Bosrietzanger N=1

In het overlappende getelde gebied van 2013 werden toen nog vijf territoria Bosrietzangers gevonden. Slechts op één plaats kwam er een terug. Bosrietzangers broeden in vochtige voedselrijke

ruigtevegetaties van één tot twee meter hoogte. Dat type vegetatie is erg schaars en met name door de droogte in 2019 waren de meeste "vochtige" terreinen helemaal niet vochtig meer. Dan blijven de Bosrietzangers duidelijk weg.

Spotvogel* N=1

Al decennia is er een afnemende trend in zowel aantallen als verspreiding. De Spotvogel staat daarom op de Rode Lijst. Ook bij deze soort is een scala aan oorzaken aan te wijzen die de aantallen negatief beïnvloeden. De lijst bestaat uit bosveroudering, veranderend bosbeheer, voedseltekort door afname insecten en problemen in de Afrikaanse overwinteringsgebieden. Teveel om op te noemen en zo'n lijst biedt weinig hoop op verbetering in de nabije en verre toekomst.

Zwartkop N=454

Op nummer één van de talrijkste broedvogel staat de Zwartkop. De BMP-indexen wijzen op bijna een verdubbeling van de populatie in 20 jaar tijd. In Hackfort werden 454 territoria gevonden en kwam de dichtheid uit op bijna 52 territoria per 100 ha landschap. Dit zijn dichtheden die tot de hoogste in het land behoren.

Tuinfluitier N=99

Met 99 territoria waren er boven verwachting veel Tuinfluiters aanwezig. Op de verspreidingskaart vallen twee clusters van territoria op. Op het Starink is een cluster in de vochtigste delen van het bos waar dicht struweel een prima biotoop vormt. Een andere cluster ligt helemaal aan de zuidkant van het inventarisatiegebied bij Okhorst. Hier zaten een tiental paar op een wat oudere kapvlakte op vochtige bodem die compleet was dichtgegroeid met opslag en braamstruweel.

Braamsluiper N=1

De Braamsluiper was minder talrijk dan dat je zou verwachten als je door het landschap rijdt. In Hackfort zijn volop houtwallen en bosstroken aanwezig maar die bestaan vaak uit hazelaar, els en wilgenstruweel met daartussen vaak dikke eiken. Braamsluipters zijn meer vogeltjes van de doornstruikhoutwallen als mei- en sleedoorn. Dat is een type houtwal die hier niet veel aanwezig is.

Grasmus N=38

Het voorkomen van de Grasmus is redelijk gelijkmatig over het gebied verdeeld en zowel wat betreft verspreiding als aantal vergelijkbaar met de inventarisatie uit 2013 (van Rijn *et al.* 2015). Grasmussen waren te vinden in ruige greppels, hagen, houtwallen, bosranden en op de wat grotere erven.

Vuurgoudhaan N=4

Het Vuurgoudhaantje was ook tijdens de broedvogelinventarisaties in 1999 en 2013 in klein aantal aanwezig. De verspreiding wisselt steeds een beetje. Een paar naaldbomen in een loofbos kan al voldoende zijn om zich daar te vestigen. In puur naald- of loofhoutbos zitten ze niet.

Goudhaan N=19

Vergeleken met 2013 lijkt er een afname te hebben plaatsgevonden. Her en der werd een territorium gevonden. De verspreidingskaart uit 2013 laat bijvoorbeeld nog een concentratie van territoria zien in de naaldbossen ten westen van het Kasteel Hackfort. Dit bos is ergens na 2013 gekapt, dus daar geen concentratie meer. Door steeds meer kap van naaldhout en de aanzienlijke sterfte die in de resterende naaldbomen is opgetreden door de droogte van 2018 en 2019 zal het aantal Goudhaantjes de komende jaren waarschijnlijk verder dalen.

Winterkoning N=291

Door het uitblijven van strenge winters lijkt de populatie momenteel weer maximaal. Met 33,3 territoria per 100 hectare landschap is het één van de talrijkste soorten en ook nog eens één van de luidruchtigste.

Boomklever N=123

In de oude bomenlanen en bossen is een flinke populatie Boomklevers te vinden. Net als het oude geboomte heeft de Boomklever een regelmatige verspreiding. Vanwege het ouder worden van de Nederlandse bossen heeft de BMP-index tot en met 2018 een toename laten zien. Kappen van volwassen bos en oude bomen hebben plaatselijk mogelijk een negatieve invloed op de populatie Boomklevers.

Boomkruiper N=182

Hoewel uiterlijk sterk verschillend van de Boomklever, hebben ze veel met elkaar overeen. Boomkruipers zijn net even iets minder kieskeurig en kleiner en kunnen ook in jongere bospercelen nog goed uit de voeten en voldoende voedsel vinden. Boomkruipers zijn altijd net even iets talrijker en hebben een ruimere verspreiding.

Spreeuw N=243

Op de droge hogere zandgronden en in stedelijke gebieden heeft een sterke reductie van het aantal broedende Spreeuwen plaatsgevonden. De aantallen en dichtheid op Hackfort is met 243 territoria (27,8 territoria/100 ha) goed te noemen. De grootste aantallen zijn te vinden in de bossen rondom kasteel Hackfort zelf, op Starink en in regio Strodijk/Kruisdijk. Dit zijn dezelfde drie locaties waar Holenduif en Kauw in clusters aanwezig zijn. Het zijn direct ook de bospercelen om zuinig op te zijn.

Merel N=231

De Merel lijkt recent in moeilijk vaarwater terecht gekomen te zijn. Al enkele jaren staat de populatie onder druk door het Usutu-virus en door de droge jaren is het lastig voedsel te vinden.

De BMP-indexen tot en met 2018 laten nog een stabiel beeld zien, maar 's ochtends op de fiets, op weg naar Hackfort, viel me dit jaar toch wel op dat het aantal zingende Merels aan het afnemen is. Het luide vroege Merelorkest, zoals ik me dat van tien-twintig jaar geleden herinner, lijkt (tijdelijk) te verstommen. In de top tien van broedvogels op Hackfort, stond de Merel dit jaar met 231 territoria nog op nummer tien.

Zanglijster N=40

Bos met kalkrijke bodem waar veel huisjesslakken te vinden zijn is het bos waar de Zanglijsters te vinden zijn. De droogte maakten het dit jaar wel moeilijker eetbare slakken en wormen te vinden, maar blijkbaar lukte dat op Hackfort nog voldoende.

Grote Lijster* N=19

Nieuw op de Rode Lijst van 2017: de Grote Lijster. Door de al decennialange gestage afname is de Grote Lijster op de Rode Lijst beland. Grote Lijsters foerageren veelal buiten het broedbos op voedselrijke weilanden. Veel van die weilanden zijn omgezet in gras- en maisakkers waar veel minder voedsel te vinden is. Ook verdroging speelt een grote rol evenals het verdwijnen van populierenlanen en -bossen waar ze graag in mogen broeden. En er schijnt meer te spelen; zo is bijvoorbeeld een afname van de eischaaldikte vastgesteld, maar de oorzaken daarvoor zijn nog niet opgehelderd.

Grauwe Vliegenvanger* N=35

En nog een nieuwkomer op de Rode Lijst van 2017: de Grauwe Vliegenvanger. Nog maar een derde van de populatie uit de jaren vijftig resteert. De (mogelijke) redenen voor de teruggang is weer lang: schaalvergroting en intensivering in de landbouw, verdwijnen van houtwallen en hoogstamboomgaarden, pesticidengebruik, klimaatverandering, droogte en ontbossing in de Afrikaanse overwinteringsgebieden en waarschijnlijk is voor deze insecteneter het afnemen van de insectenpopulaties ook lastig. Op Hackfort zijn de aantallen lang niet slecht. Wat er nog resteert aan klimopvegetaties is daarbij iets om zuinig op te zijn. Deze insectenrijke structuren bieden naast voedsel ook zeer goede nestgelegenheid voor Grauwe Vliegenvangers (en veel andere soorten). Herstel van de klimopvegetaties daar waar deze recent verwijderd zijn, kan een goede ondersteuning zijn voor deze Rode Lijstsoort.

Roodborst N=305

Het meest bekende bosvogeltje van Nederland is met 305 territoria talrijk op Hackfort. Zelfs in bossen met weinig ondergroei krijgen Roodborsten het voor elkaar om ergens onder de bladeren op de grond een nest jongen groot te brengen. In de bossen met de meeste ondergroei komen de meeste Roodborsten voor. Met name op Starink en in de bossen bij de Hekkelerdijk is de dichtheid groot.

Nachtegaal* N=1

De Nachtegaal staat al langer op de Rode Lijst, maar de populatie blijft in grote delen van Nederland kwijnend en verslechterd zelfs. Als oorzaken van de krimp wordt genoemd: verlaging van het grondwaterpeil, verruiging van de bossen, klepelbeheer, verwijderen struiklaag, bosveroudering, verdwijnen van hakhout en mogelijk problemen in het overwinteringsgebied (Kleunen *et al.* 2017).

In 1987 is Hackfort ook geteld op broedvogels. Op 1.090 hectare werden toen nog 31 territoria van de Nachtegaal gevonden (Vogel 1988). Daarmee kwam de dichtheid uit op 2,8 territoria/100 ha. Vergelijkbaar met de huidige dichtheid van bijvoorbeeld Appelvink (2,6 territoria/100 ha) en Fitis (3,0 territoria/100 ha). Van deze populatie is niets over en vermoedelijk is de soort hier momenteel zelfs geen jaarlijkse broedvogel meer.

Bonte Vliegenvanger N=2

Met slechts twee territoria was 2019 een erg slecht jaar. Zes jaar eerder werden er in het zuidelijke deel van het inventarisatiegebied nog veertien territoria aangetroffen (van Rijn *et al.* 2015). Aantal en verspreiding in 2019 lijken meer op wat Ottens aantrof in 1999 (Ottens 2000) die toen in hetzelfde gebied ook op twee territoria uitkwam en dit was ook precies hetzelfde aantal uit 1987 (Vogel 1988). De aantallen uit 2013 zijn blijkbaar de afwijking. De Bonte Vliegenvanger is daarmee een jaarlijkse, maar zeldzame broedvogel.

Zwarte Roodstaart N=3

Grote boerderijen met platte daken, liefst met weinig beplanting en een groot betonnen erf is ideaal voor Zwarte Roodstaarten. Binnen de begrenzing zijn er daar wel enkele van aanwezig. Het aantal territoria bleef steken op drie.

Gekraagde Roodstaart N=39

Broedvogels zijn vooral te vinden in oude bomenlanen, op erven, bosranden en in open oud bos. De verspreiding van de 39 territoria is regelmatig met een geclusterd voorkomen in Starink.

Huismus* N=64

Net als Boerenzwaluw, Huiszwaluw is de Huismus

onderteld. Er is niet op erven rondgelopen om de aantallen Huismussen in kaart te brengen en dan ga je helemaal de mist in met de aantallen. Erfbezoek vraagt veel tijd en gesprek met bewoners en daarvoor was gewoonweg geen tijd voor. In 2013 kwam de dichtheid uit op >45 paar per 100 ha en in 2019 werd de 10 territoria/100 ha nog niet eens gehaald. De Huismus staat dan wel op de Rode Lijst, maar zo snel is de populatie nou ook weer niet gekelderd. Reden voor het verschil is de onvolledigheid van erfstellingen in 2019.

Heggenmus N=65

De Heggenmus is echt zo'n erfvogeltje. Er zitten er verspreid wat in bossen, bosranden, enkele houtwal, oude kapvlaktes en gestorte takkenbossen, maar het gros zingt in de coniferen in tuinen en de lage dicht gesnoeide heggen rondom erven.

Grote Gele Kwikstaart N=1

Het enige broedpaar Grote Gele Kwikstaarten zat nabij de watermolen van kasteel Hackfort. Het nest is niet gevonden. Ik vermoedde een boomstronk langs een droogvallend beekje, maar kreeg daarover geen zekerheid. Door het in het broedseizoen droogvallen van de beek, sloten en plassen, ontstond in de loop van weken steeds meer foerageergebied voor de Grote Gele Kwikstaart.

Witte Kwikstaart N=14

Witte Kwikstaarten broeden vooral op erven en een handvol daarbuiten. De zang is ook niet erg opvallend. Door het ontbreken van regelmatig erfbezoek zijn aantallen iets lager uitgevallen dat het werkelijke aantal broedvogels binnen de begrenzing van het inventarisatiegebied.

Boompieper N=2

In en rondom Hackfort is de Boompieper een incidentele broedvogel. De vogel broedt op plekken die vaak maar voor een jaar geschikt zijn, zoals kapvlaktes en verdroogd terreinen waar het dat jaar toevallig even geschikt is om een broedpoging te wagen. In 2013 waren er ook twee territoria, maar op heel andere plekken (van Rijn *et al.* 2015). In 1999 werd er één gevonden (Ottens 2000) en in 1987 nul (Vogel 1988). De recente presentie van de Boompieper kan mogelijk een aanwijzing zijn voor de ontstane verdroging van Hackfort en omgeving.

Vink N=382

De Vink was met 382 territoria na de Zwartkop de talrijkste broedvogel op Hackfort. Vooral in het noordelijk deel van het inventarisatiegebied kleurt de verspreidingskaart rood van de vele stippen, maar ook rondom kasteel Hackfort en in de bossen langs de Hackfortselaan zitten er vele. Ongeveer 8% van de broedvogels bestaat uit Vinken.

Hackfort waar Veengoot en Baakse Beek samenkomen, 19 maart 2019.

Hackfort waar Veengoot en Baakse Beek samenkomen, 11 augustus 2019.

Appelvink N=23

Appelvinken zitten landelijk flink in de lift. Aantallen en verspreiding nemen toe en van eens een zeldzame bosvogel in de rijke bossen op de hogere gronden van het land, is het tegenwoordig een vogel die ook in steden en parken en zelfs in de duinstreek een

veel voorkomende broedvogel is. De verspreiding was in 2019 niet gelijkmatig. Meer dan de helft van de Appelvinken bevonden zich in de bossen nabij de Hekkelerdijk, een geclusterd voorkomen is niet onbekend bij deze soort.

Goudvink N=12

Jong bos is wat Goudvinken prefereren. Hackfort bestaat vooral uit oud bos dus met 12 territoria waren ze niet erg talrijk, maar het voorkomen was vergelijkbaar met de eerdere inventarisaties uit 2013 en 1999.

Groenling N=7

De Groenling is ook zo'n typische erfvoegel die in grote tuinen met fruitbomen, coniferen, veel structuur en dikke heggen veel te vinden is. Met zeven territoria is de Groenling amper aanwezig in de Hackfortse bossen. Alle territoria bevonden zich niet geheel verrassend op of nabij grote erven.

Putter N=5

Voor Putter geldt zo ongeveer hetzelfde als voor de Groenling. Vooral aanwezig in tuinen en erven, vooral wanneer daar plantenzaden te halen zijn. Met vijf territoria is de Putter een niet algemene broedvogel.

Geelgors N=37

Terwijl de laatste decennia in grote delen van de Achterhoek en de rest van grote delen in het land de Geelgors als broedvogel verdwenen is, houdt die vooralsnog stand in Hackfort. De populatie lijkt hier wat te schommelen in aantal en verspreiding maar wonder boven wonder werden er toch nog bijna 40 territoria aangetroffen.

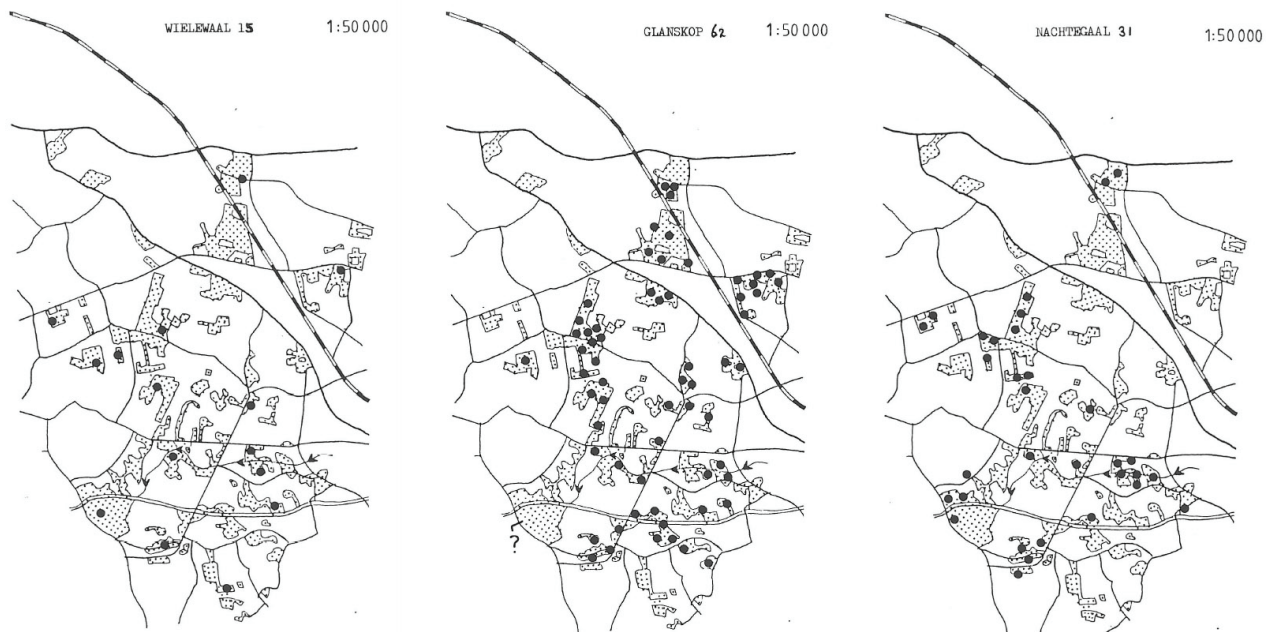
4.3. Vergelijking met eerdere karteringen

In 1987 is totaal 1.890 hectare in en rondom Hackfort geïnventariseerd op Broedvogels (Vogel 1988). Een deel van het gebied is toen kwalitatief en een ander deel kwantitatief geïnventariseerd. In 1999 was Hackfort opnieuw onderdeel van een inventarisatie waarbij onder andere ook het Waliën en Groote Veld toentertijd behoorden (Ottens 2000). Het getelde oppervlak dat jaar bedroeg 1497 hectare. In 2013 heeft de Vogelwerkgroep Noordwest-Achterhoek en Vogelwerkgroep Zutphen opnieuw het gebied geïnventariseerd (van Rijn *et al.* 2015), en ook nu ging het met 1890 hectare om een veel groter gebied van in 2019.

De getelde aantallen en dichtheden per 100 hectare landschap in de jaren 1999, 2013 en 2019 zijn te vinden in Bijlage 1

Vanwege het verschil in methodiek, soortenlijst, oppervlak en landschapstype, geeft de tabel van bijlage 1 slechts een indicatie van veranderende aantallen over de periode van twintig jaar.

Wanneer je verder terug gaat in de tijd en kijkt naar de situatie in 1987 verschijnt ineens een heel andere beeld. Bij veel soorten zijn de aantallen en verspreiding zijn niet meer te vergelijken met de huidige situatie. In de jaren tachtig was het gebied nog duidelijk veel natter dan tegenwoordig. Een ontwikke-

Figuur 2: Verschil in territoria 1987 versus 2019; Wielewaal (15 in 1987 - 3 in 2019), Glanskop (62 in 1987 - 20 in 2019) en Nachtegaal (31 in 197 - 1 in 2019). Kaartjes en aantallen uit Vogel 1988 en dit rapport.

ling van verdere verdroging die toen al jaren aan de gang was. Het bosgebruik was ook nog anders, recreatie ontbrak grotendeels, het padennet was laag, bosbeheer minder intensief, agrarische gebruik vond plaats op een andere schaal etc. Aantallen en dichtheden van tegenwoordig staan in schril contrast met die in de jaren tachtig. Hieronder in figuur 2 kaartjes van de verspreiding en aantallen van de Wielewaal, Glanskop en Nachtegaal. In 1987 werden van deze

soorten resp. 15, 62 en 31 territoria op de kaart gezet. In 2019 lagen de aantallen van deze drie soorten met respectievelijk drie, 20 en nul veel lager. De veranderingen zijn de afgelopen jaar groot geweest; misschien dekt het woord dramatisch de lading beter. Dit illustreert het landelijke beeld van de drastische en snelle veranderingen die in natuurgebieden en daarbuiten plaatsvinden; in Hackfort, in Nederland en ver daarbuiten.

5. Literatuur

- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MEIJ T. 2019. Broedvogels in Nederland in 2017. Sovon-rapport 2019/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN KLEUNEN A., FOPPEN R. & VAN TURNHOUT C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- OTTENS H.J. 2000. Broedvogels van Hackfort, 't Enzerinck, 't Waliën, Velhorst en het Grote Veld in 1999. Sovon-inventarisatierapport 2000/03. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VAN RIJN S., VAN DER WEIDE M. & VAN HOORN H. 2015. Broedvogels van Hackfort en 't Suders en omgeving. Vogelwerkgroep Noordwest-Achterhoek & Vogelwerkgroep Zutphen en omstreken.
- VAN RIJN S. & ZEKHUIS M. 2019. Broedende Rode Wouwen Milvus milvus in Nederland in 2019. De Takkeling 27: 227-232
- VERGEER J.W., VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN BRUGGEN J. & HUSTINGS F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VOGEL R.L. 1988. De broedvogels van Hackfort in 1987. Rapport Natuurmonumenten, 's Graveland.
- SOVON 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgeverij, Utrecht/Antwerpen.

Bijlagen

Bijlage 1. Aantalsvergelijking 1999-2013-2019

Aantalsvergelijking (territoria en aantal territoria/100 ha) in 1999 (Ottens 2000), 2013 (van Rijn et al. 2015) en 2019 (deze inventarisatie).

Jaar	1999		2013		2019		Jaar	1999		2013		2019	
Oppervlak	1497	N/100 ha	1890	N/100 ha	874	N/100 ha	Oppervlak	1497	N/100 ha	1890	N/100 ha	874	N/100 ha
Grauwe Gans	-	-	38	2,0	52	5,9	Kuifmees	-	-	16	0,8	6	0,7
Knobbelzwaan	3	0,2	6	0,3	3	0,3	Glanskop	85	5,7	97	5,1	20	2,3
Nijlgans	1	0,1	10	0,5	2	0,2	Matkop	44	2,9	27	1,4	-	-
Mandarijneend	1	0,1	-	-	1	0,1	Pimpelmees	+	+	362	19,2	343	39,2
Krakeend	-	-	1	0,1	3	0,3	Koolmees	+	+	656	34,7	362	41,4
Wilde Eend	32	2,1	54	2,9	37	4,2	Boomleeuwerik	7	0,5	-	-	-	-
Kuifeend	67	4,5	3	0,2	9	1,0	Boerenzwaluw	79	5,3	256	13,5	3	0,3
Patrijs	1	0,1	-	-	-	-	Huiszwaluw	51	3,4	118	6,2	14	1,6
Fazant	24	1,6	21	1,1	7	0,8	Staartmees	+	+	95	5,0	39	4,5
Dodaars	-	-	1	0,1	2	0,2	Fitis	+	+	60	3,2	26	3,0
Ooievaar	-	-	-	-	1	0,1	Tjiftjaf	+	+	510	27,0	277	31,7
Blauwe Reiger	-	-	37	2,0	-	-	Fluiter	5	0,3	4	0,2	-	-
Wespendief	4	0,3	3	0,2	3	0,3	Kleine Karekiet	-	-	15	0,8	17	1,9
Sperwer	7	0,5	8	0,4	1	0,1	Bosrietzanger	1	0,1	11	0,6	1	0,1
Havik	2	0,1	3	0,2	3	0,3	Spotvogel	-	-	7	0,4	1	0,1
Rode Wouw	-	-	-	-	1	0,1	Zwartkop	+	+	624	33,0	454	51,9
Buizerd	34	2,3	29	1,5	22	2,5	Tuinfluiter	+	+	134	7,1	99	11,3
Waterhoen	8	0,5	4	0,2	3	0,3	Braamsluiper	-	-	4	0,2	1	0,1
Meerkoet	20	1,3	40	2,1	32	3,7	Grasmus	38	2,5	85	4,5	38	4,3
Scholekster	7	0,5	7	0,4	1	0,1	Vuurgoudhaan	10	0,7	11	0,6	4	0,5
Kievit	6	0,4	21	1,1	1	0,1	Goudhaan	+	+	79	4,2	19	2,2
Houtsnip	10	0,7	8	0,4	3	0,3	Winterkoning	+	+	366	19,4	291	33,3
Wulp	-	-	1	0,1	-	-	Boomklever	128	8,6	183	9,7	123	14,1
Holenduif	36	2,4	91	4,8	49	5,6	Boomkruiper	146	9,8	341	18,0	182	20,8
Houtduif	+	+	375	19,8	236	27,0	Spreeuw	+	+	483	25,6	243	27,8
Zomertortel	3	0,2	1	0,1	-	-	Merel	+	+	555	29,4	231	26,4
Turkse Tortel	3	0,2	78	4,1	1	0,1	Zanglijster	+	+	116	6,1	40	4,6
Koekoek	3	0,2	5	0,3	-	-	Grote Lijster	36	2,4	64	3,4	19	2,2
Kerkuil	4	0,3	12	0,6	1	0,1	Gr. Vliegenvanger	27	1,8	74	3,9	35	4,0
Bosuil	24	1,6	32	1,7	12	1,4	Roodborst	+	+	189	10,0	305	34,9
Steenuil	3	0,2	32	1,7	-	-	Nachtegaal	-	-	1	0,1	1	0,1
Ransuil	5	0,3	1	0,1	1	0,1	Bo. Vliegenvanger	12	0,8	26	1,4	2	0,2
Nachtzwaluw	1	0,1	-	-	-	-	Zwarte Roodstaart	3	0,2	31	1,6	3	0,3
Gierzwaluw	+	+	1	0,1	-	-	Gekr. Roodstaart	41	2,7	120	6,3	39	4,5
IJsvogel	-	-	1	0,1	-	-	Roodborsttapuit	-	-	3	0,2	-	-
Mi. Bonte Specht	-	-	18	1,0	16	1,8	Huismus	+	+	893	47,2	64	7,3
Kl. Bonte Specht	17	1,1	32	1,7	4	0,5	Ringmus	+	+	60	3,2	-	-
Gr. Bonte Specht	95	6,3	122	6,5	86	9,8	Heggenmus	53	3,5	197	10,4	65	7,4
Zwarte Specht	10	0,7	2	0,1	4	0,5	Gele Kwikstaart	1	0,1	1	0,1	-	-
Groene Specht	28	1,9	14	0,7	17	1,9	Gr. Gele Kwikstaart	-	-	1	0,1	1	0,1
Torenvalk	2	0,1	5	0,3	1	0,1	Witte Kwikstaart	26	1,7	92	4,9	14	1,6
Boomvalk	1	0,1	5	0,3	1	0,1	Boompieper	40	2,7	3	0,2	2	0,2
Wielewaal	12	0,8	24	1,3	3	0,3	Vink	+	+	623	33,0	382	43,7
Gaai	+	+	62	3,3	50	5,7	Appelvink	24	1,6	91	4,8	23	2,6
Ekster	19	1,3	45	2,4	31	3,5	Goudvink	11	0,7	22	1,2	12	1,4
Kauw	+	+	67	3,5	19	2,2	Groenling	+	+	84	4,4	7	0,8
Roek	1	0,1	-	-	-	-	Kneu	1	0,1	5	0,3	-	-
Zwarte Kraai	47	3,1	82	4,3	72	8,2	Putter	-	-	14	0,7	5	0,6
Raaf	2	0,1	-	-	-	-	Geelgors	39	2,6	82	4,3	37	4,2
Zwarte Mees	+	+	5	0,3	1	0,1							

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Vincent de Boer (vincent.deboer@sovon.nl)

In opdracht van:

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

